

הרב איתן שנדורפי

מבנה פרשת ויקרא והדינים העיקריים של הקרבנות

לעילוי נשמת

אאמו"ר ר' ישעיה מרדכי ז"ל

שחינכני לאהבת התורה

הקדמה

מאמר זה אינו בא לחדש חידושים, אלא לסדר את המבנה של פרשת ויקרא ולסקור את הדינים העיקריים שבה, בצירוף טעמים לחלק מהדינים ולאופן כתיבתם.

הפרק הראשון מראה את המבנה של פרשת ויקרא, ומתוך כך כמה קל להבין אותה בכללותה, ואף לזכור אותה, והפרקים הבאים מראים כיצד רוב הדינים העיקריים של הקרבנות מפורשים בפרשה. יש לציין שלמרות שהמאמר עוסק רק בקרבנות שבפרשת ויקרא, הוא יכול להוות פתיחה כללית לכל נושא הקרבנות, כיון שהקרבנות העיקריים מופיעים בפרשת ויקרא¹.

א. מבנה הפרשה

החלוקה לפרקים א, ב, ג, ד נכונה, ויכולה לסייע לזכירת מבנה הפרשה, אף שנעשתה על ידי גוי², אבל פרק ה היה צריך להיות מחולק לשניים, כפי שיבואר בסמוך. החלוקה באופן כללי היא כזו:

פרק א – עולה.

פרק ב – מנחה.

פרק ג – שלמים.

פרק ד – חטאת.

פרק ה (1) – עולה ויורד.

פרק ה (2) – אשם.

1 עיין בפירוש המשניות לרמב"ם בהקדמתו הנפלאה למסכת זבחים, שבה פירט את דיני הקרבנות השונים, ושם בתחילת ההקדמה כתב שסוגי הקרבנות מבעלי החיים הם ארבעה: עולה, חטאת, אשם, ושלמים, וכן כתב הרמב"ם גם בפ"א מהלכות מעשה הקרבנות ה"ב. בפרשתנו מופיעים כל ארבעת סוגי הקרבנות: עולה, חטאת, אשם, ושלמים! כמו כן מופיעים בפרשתנו חלק מהמנחות [וגם מנחה נקראת "קרבן" (ב, א וב, ד)]. [ועיין שם ברמב"ם בה"ג שכתב שיש עוד שלושה קרבנות יחיד: בכור ומעשר ופסח, וכן כתב בפירוש המשניות לזבחים פ"ה מ"ח, ושם גם הסביר מדוע לא כתב שיש שבעה סוגי קרבנות].

2 עיין בהקדמה לתנ"ך קורן.

באופן יותר מפורט החלוקה היא כזו:

פרק א עולה

1. א – ט עולת בקר
2. י – יג עולת צאן
3. יד – יז עולת עוף

פרק ב מנחה

1. א – ג מנחת סולת
2. ד מנחת מאפה תנור
3. ה – ו מנחת מחבת
4. ז מנחת מרחשת
5. ח – יג דינים כלליים במנחות
6. יד – טז מנחת העומר

פרק ג שלמים

1. א – ה שלמי בקר
2. ו – יא שלמי כשב
3. יב – יז שלמי עז

פרק ד חטאת

1. א – יב פר כהן משיח
2. יג – כא פר העלם דבר של ציבור
3. כב – כו שעיר נשיא
4. כז – לא שעירת יחיד
5. לב – לה כבשת יחיד

פרק ה (1) עולה ויורד

1. א – ד העבירות שעליהן מביאים קרבן עולה ויורד
2. ה – ו קרבן עשיר: נקבה מן הצאן לחטאת
3. ז – י קרבן עני: שתי צפרים – אחת לחטאת ואחת לעולה
4. יא – יג הקרבן בדלי דלות: מנחה

פרק ה (2) אשם

1. יד – טז אשם מעילות
2. יז – יט אשם תלוי
3. כ – כו אשם גזלות

התבוננות במבנה הפרשה מגלה מספר נקודות:
א. החלק הראשון של הפרשה – פרקים א, ב, ג – עוסק בקרבנות נדבה (רש"י א, ב), ואילו החלק השני של הפרשה – פרקים ד, ה – עוסק בקרבנות חובה שבאים על חטא, וכבר חילקו חז"ל בספרא את הפרשה לשני חלקים: "דיבורא דנדבה" ו"דיבורא דחובה".
על הסיבה לסדר זה כתב האברבנאל (ד, א): "לפי שמידתו של הקב"ה היא לפתוח במדה טובה, ואחריה במדת פורענות"³.

ב. קרבנות הנדבה פותחים בעולה, שהיא קדש קדשים וכולה למזבח (א, ט ועוד), אחר כך מנחה, שגם היא קדש קדשים, אך רק הקומץ והלבונה עולים למזבח, והשאר נאכל לכהנים (ב, ב-ג ועוד), ובסוף השלמים, שהם קדשים קלים וחלקם למזבח, חלקם לכהנים וחלקם לבעלים (רש"י ג, א).
קרבנות החובה פותחים בחטאת קבועה, אחר כך קרבן חטאת עולה ויורד, ואחר כך אשם, מפני שחטאת מקודשת מאשם, שדמה ניתן על ארבע קרנות, ולכן קודמת לו (זבחים פ"י מ"ב, דף פט ע"א), ועולה ויורד הוא סוג של חטאת, שהבהמה היא כחטאת בהמה רגילה, ובעניות מביא עופות, ובדלי דלות מנחה, ובהמה קודמת לעוף, ועוף קודם למנחה (שם, מ"ג ומ"ד ושם).

ג. הקרבנות מבעלי החיים מסודרים לפי גודלם וחשיבותם:
בעולה: תחילה בקר, אחר כך צאן, ובסוף עוף⁴.
בשלמים: תחילה בקר, אחר כך כבש ובסוף עז. [על הסיבה להפרדה בין כבש לעז בשלמים, בניגוד לעולה עיין בסמוך פ"ד סעיף 3].
בחטאת: תחילה בקר, אחר כך שעיר, אחר כך שעירה ואחר כך כשבה. [על הסיבה להקדמת שעיר ושעירה לכבשה בחטאת, בניגוד לשלמים עיין במאמרי

3 עיין שם שהביא ראייה מדברי הכהן אל האשה שנסתרה וחשודה כסוטה (במדבר ה, יט-כ), ומהברכות והקללות בפרשת בחקותי ובפרשת כי תבוא. עוד יש להוסיף את מה שכתב רש"י בפרשת בהעלותך (ט, א): "בחדש הראשון – פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר [וזו בניסן]... ולמה לא פתח בזו? מפני שהיא גנותן של ישראל...". כך גם בפרשתנו לא רצתה התורה לפתוח בגנותן של ישראל כשחוטאים, ולכן פתחה בקרבנות נדבה. ועיין במאמרי "מדוע נשתעבדו ישראל במצרים ובזכות מה נגאלו?" ("שמעתין" 146 אלול - כסלו תשס"ב) ח"א פ"ב סעיף 2 והערה 17, שם ציינתי למקומות רבים שהוסברו על פי יסוד זה. ועיין עוד במאמרי "פרשת קרבן חטאת" [מעלין בקדש" בטאון לעניני המקדש וקודשיו גליון ט - מרחשון תשס"ה (בהוצאת כולל "בית הבחירה" על שם רעננערט - כרמי צור)] חלק ב סוף פרק א.

4 עיין ב"אזנים לתורה" א, ב בד"ה "אדם" (השני); א, ט בד"ה "וקרבו וכרעיו".

“פרשת קרבן חטאת”⁵ ח”ג פ”ה].

בקרבת עולה ויורד: תחילה צאן, אחר כך עוף ובסוף מנחה.

במנחה נראה שהסדר הפוך: תחילה מנחת סלת, שהיא אינה אפויה כלל (רש”י ב, א). אחר כך מנחת מאפה תנור, שהיא אפויה בתנור בצורה פשוטה. אחר כך מנחת מחבת, שהיא מטוגנת בשמן בכלי שאינו עמוק (רש”י ב, ה). אחר כך מנחת מרחשת, שהיא מטוגנת בשמן בכלי עמוק (רש”י ב, ז). אמנם בסוף כתובה מנחת העומר, שהיא משעורים, בניגוד לכל המנחות הקודמות שהן מחיטים (רש”י ב, א), אך היא כלל אינה מנחת נדבה של יחיד, אלא מנחת חובה של ציבור, ותמוה מדוע היא מופיעה כאן, ועיין על כך בסמוך (פ”ג סעיף 3). לגבי מנחות הנדבה אולי יש לומר שכיון שדרכו של עני להביא מנחה (עיין רש”י ב, א), לכן סודרו המנחות מהפחותה אל המשובחת.

הסבר נוסף אמר בני יקירי יהודה נ”י על פי דברי הנצי”ב על הפסוק “כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לד” (ויקרא ב, יא). הנצי”ב שם כתב: “באשר ששאור הוא אמצעי הנעשה בידי אדם, להוסיף על הבריאה מהבורא יתברך על ידי תחבולות בני אדם, משום הכי הזהיר הכתוב בבית המקדש ללמדנו דכל המתקרב יותר לד’ ראוי למעט יותר בתחבולות אנוש”. לפי זה אמר שלכן סידרה התורה את המנחות מהפשוטה ביותר, שבה אין כמעט התערבות בני אדם, אל המורכבת יותר, שבה יש התערבות גדולה של בני אדם. ואין הדבר דומה לבהמה גדולה מול בהמה קטנה, שכן בבהמות גם בגדולה וגם בקטנה אין התערבות של בני אדם, מה שאין כן במנחות, השוני בהן אינו נובע מגודל המנחה, אלא מגודל ההתערבות האנושית בכל אחת מהנחות השונות. ועיין עוד בבטאון התורני “תורה ודעת” חלק ב עמ’ קכה [פרשת ויקרא תשס”ז].

עוד יש לציין שרוב הקרבנות הנזכרים בפרשתנו הם קרבנות יחיד, כפי שנאמר בתחילת הפרשה: “אדם כי יקריב” (א, ב), ובהמשכה נאמר פעמים רבות “נפש” (ב, א; ד, א; ד, כז; פרק ה פסוקים א, ב, ד, טו, יז, כא). אבל במקום אחד בפרשה מפורש: “ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל... והקריבו הקהל” (ד, יג-יד), ובמקום נוסף לימדונו חז”ל שמדובר בקרבן שמביא הציבור – במנחת העומר (עיין רש”י ב, יד ורמב”ם מעשה הקרבנות פי”ב ה”ג).

5 הנ”ל בסוף הערה 3.

ב. עולה

1. הדינים העיקריים של העולה

א. ממה מביאים עולה?

מפורש בפסוקים שעולה באה מן הבקר (א, ג), מן הצאן (א, י), ומן העוף (א, יד), אבל יש להדגיש שיש הבדל בין עולת בהמה לבין עולת העוף, שעולת בהמה צריכה להיות דווקא מן הזכר ותמימה (א, ג; א, י), ואילו בעוף אין הקפדה על כך, אלא רק שלא יהיה מחוסר אבר (רש"י א, יד).

ב. מקום השחיטה והמליקה

בבהמה: בצפון העזרה (א, יא; רש"י א, י ועיין בזבחים מח ע"א⁶).
בעוף: בקרן דרומית מזרחית של המזבח על הסובב (זבחים פ"ו מ"ה).

ג. מתן הדם

בבהמה: שתי מתנות שהן ארבע, שנאמר "סביב" (א, ה ורש"י שם; א, יא).
בעוף: מיצוי הדם (א, טו).

ד. מה קרב על המזבח?

בבהמה: הכל חוץ מן העור (א, ח-ט; א, יב-יג; ז, ח).
בעוף: הכל חוץ מן המוראה (א, טו-יז).

ה. מה נאכל ולמי, איפה ומתי?

שום דבר אינו נאכל, כיון שהכל עולה למזבח (א, ח-ט; א, יב-יג).
עור הבהמה ניתן לכהנים (ז, ח).

ו. האם יש סמיכה?

בבהמה יש סמיכה (א, ד ורש"י שם, מנחות צב ע"א ורמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פ"ג ה"ו).
בעוף אין סמיכה (רש"י שם ורמב"ם שם ה"ז⁷).

2. על מה מביאים עולה?

כאמור, כל החלק הראשון של הפרשה עוסק בקרבנות נדבה, כך שאין חובה להביא את קרבן העולה הנזכר בפרק א [יש עולות אחרות שחובה להביאן, כמו תמידין ומוספין, שהן עולות ציבור, וכן יש עולות חובה ליחיד כמו עולת ראייה ברגלים ועוד], אולם אף על פי כן אומרת התורה "ונרצה לו לכפר עליו" (א, ד), הרי שמי שמביא עולה מתכפר. ממה הוא מתכפר? דבר זה אינו מפורש בפסוקים ונחלקו בכך חז"ל והמפרשים:

6 בעולת בקר לא נאמר שהיא נשחטת בצפון, ועיין על כך במאמרי "פרשת קרבן עולה" ("שמעתין" 156 ניסן – סיון תשס"ד) פ"ד.

7 ועיין שם בנושאי כלים, ועיין עוד ב"תורה תמימה" כאן אות לח.

ב"תורת כהנים" (פ"ד, ח), בתוספתא (מנחות פ"י ה"ג) ובתלמוד הבבלי (יומא לו ע"א וזבחים ז ע"א) אמרו שעולה באה על עשה ועל לאו הניתק לעשה, וכך פירש רש"י על הפסוק וכן פסק הרמב"ם (פ"ג מהלכות מעשה הקרבנות הי"ד). בתלמוד הירושלמי (יומא פ"ח ה"ז) ובמדרשים רבה (ויקרא ז, ג) ותנחומא (תצוה טו; צו ז) נאמר שעולה באה לכפר על הרהור הלב, וכך כתב גם התרגום המיוחס ליונתן (ויקרא ו, ב), וכך פירשו גם הראב"ע (ויקרא א, ד), רבנו בחיי (שם, ג) האברבנאל (שם, ד) והספורנו (שם, ב). בתנחומא לך לך (י) הובאו שתי הדעות, הראשונה בשם רבי ישמעאל והשניה בשם רבי שמעון בן יוחאי. גם הרמב"ן (א, ד) הביא את שתי הדעות. כיצד למדו חז"ל על מה מכפרת העולה, וכן דעה נוספת בכפרת העולה, והרחבה במשמעות הכפרה עיין במאמרי "כפרה בקרבנות הנדבה?"⁸ בפ"א.

3. הדינים המיוחדים של עולת העוף

- בהקרבת עולת העוף נאמרו אחד עשר דינים שבהם היא שונה מעולת בהמה:
1. אין בה שחיטה בסכין, אלא מליקה ביד (א, טו ורש"י).
 2. המליקה היא דווקא ביד כהן, ולא כשחיטה שכשרה בזר (שם).
 3. המליקה היא ממול העורף, ולא מן הצואר (שם).
 4. המליקה היא על גבי המזבח, ולא על ריצפת העזרה (א, טו וזבחים פ"ו מ"ה).
 5. אין קבלת דם בכלי, אלא המיצוי נעשה בגוף העוף (א, טו ורש"י).
 6. אין מתן שתיים שהן ארבע סביב למזבח, אלא מיצוי (א, טו).
 7. מתן הדם הוא בחצי העליון של המזבח, מעל לחוט הסיקרא (זבחים פ"ו מ"ה).
 8. קרבי העוף אינם קרבים על המזבח, אלא מושלכים לבית הדשן (א, טז ורש"י).
 9. אין ניתוח של העוף, אלא נאמר בו: "לא יבדיל" (א, יז).
 10. אין הפשט של העור, אלא העור מוקטר על המזבח וגם הנוצות (א, יז ורש"י).
 11. אין סמיכה בעוף (רש"י א, ד).

על הסיבה לשינויים אלו עיין במאמרי "פרשת קרבן עולה"⁹ פ"ו.

8 "מעלין בקדש" בטאון לעניני המקדש וקודשיו גליון ו - שבט תשס"ג (בהוצאת כולל "בית הבחירה" על שם רעננערט - כרמי צור).

9 הנ"ל בהערה 6.

ג. מנחה

1. הדינים העיקריים של המנחה

א. ממה מביאים מנחה?

בכל המנחות הראשונות הנזכרות בפרק ב נאמר: "סלת" (פסוקים א, ד, ה, ו), כלומר חיטה (רש"י ב, א). לעומת זאת במנחה האחרונה הנזכרת בפרק ב (פסוקים יד-טז), מנחת בכורים, לא נאמר: "סלת", ובמקום זה נאמר: "אביב קלוי באש גרש כרמל" (ב, יד), ולמדו חז"ל בגזירה שוה מהפסוק "כי השעורה אביב" (שמות ט, לא) שמדובר פה בשעורים, והכוונה למנחת העומר (רש"י כאן על פי ה"תורת כהנים").

ב. מקום הקמיצה

בכל מקום בעזרה (רש"י ב, ב).

ג. מה קרב על המזבח?

הקומץ והלבונה (ב, ב).

ד. מה נאכל ולמי, איפה ומתי?

השיריים נאכלים לזכרי כהונה בעזרה ליום ולילה [ומדרבנן עד חצות] (ב, ג; י; ו, ט; זבחים פ"ו מ"א).

ה. האם יש סמיכה?

אין סמיכה במנחה (רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פ"ג ה"ו וה"ז ועיין שם בנושאי כלים).

2. על מה מביאים מנחה?

כאמור, כל החלק הראשון של הפרשה עוסק בקרבנות נדבה, כך שאין כלל חובה להביא את קרבנות המנחה הראשונות הנזכרות בפרק ב [אבל המנחה האחרונה הנזכרת בפרק ב (פסוקים יד-טז) היא מנחת העומר שהיא מנחת חובה של הציבור, וכן המנחה הנזכרת בסוף הפרשה (ה, יא-יג) היא מנחת חובה של יחיד, וכן יש מנחות נוספות שחובה להביאן, עיין ברמב"ם פ"ב מהלכות מעשה הקרבנות], ובמנחות אף לא אמרה התורה כשם שאמרה בעולה "ונרצה לו לכפר עליו", הרי שמי שמביא מנחה לא נאמר עליו שהוא מתכפר. גם רש"י לא כתב שמנחה מכפרת, אבל יש שכתבו שמנחה מכפרת, ועיין על כך במאמרי "כפרה בקרבנות הנדבה?"¹⁰ בפ"ב.

3. מדוע נכתבה מנחת העומר בפרקנו?

כאמור, מנחת העומר היא מנחת חובה, ומנחת ציבור, והיא באה מהשעורים

ולא מהחטים, ואם כן נשאלת השאלה: מדוע היא כתובה בפרק ב, שעוסק במנחות נדבה, של יחידים, ובאות מהחיטה? אמנם התורה אומרת "ואם תקריב מנחת בכורים" (ב, יד), ומשמע שזו מנחת נדבה, אבל כתב רש"י: "ואם תקריב – הרי 'אם' משמש בלשון 'כי', שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר, שהיא חובה, וכן 'אם' יהיה היובל' (במדבר לו, ד)".

ב"תורת כהנים" לא התייחסו בפירוש לשאלה מדוע מופיעה מנחת העומר בפרשת מנחות הנדבה, אבל התייחסו לשאלה מדוע נאמר בה "ואם תקריב", ומתוך התשובה לשאלה זו ניתן לענות גם על השאלה מדוע נכתבה מנחת העומר בין מנחות הנדבה.

כך אמרו ב"תורת כהנים" (פרשתא יג, א): "רבי שמעון אומר: 'ואם תקריב מנחת בכורים לד' – זו מנחה באה חובה. יכול נדבה? כשהוא אומר: 'והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן' (ויקרא כג, י) לימד שאינה באה אלא חובה. אם כן למה נאמר 'ואם'? לומר: אם אתם מביאים אותה לרצון – מעלה אני עליכם כאילו נדבה הבאתם אותה. ואם אין אתם מביאים אותה לרצון – מעלה אני עליכם כאילו לא הבאתם אותה אלא לצורך עצמכם. וכן הוא אומר: 'ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה' (ויקרא כג, יד)".

הסביר המלבי"ם (ויקרא ב, יד סוף אות קמח): "משלמות המעשה הוא אם עושה אותו מצד הבחירה החופשית ובחפץ לב, לא אם עושהו מצד ההכרח. ובמצות הבאת העומר נלווה עמו הכרח, שאסור לאכול חדש קודם הבאת העומר. ואם יביא העומר רק מצד הכרח זה, כי אכף עליו פיהו לאכול מן החדש, לא עשה המצוה לשם ד', רק לצורך עצמו. לכן לימד אותנו במה שכתב מלת 'אם', המורה על הנדבה התלוי לבחירתו, שצריך שיוחשב בעיניו כאילו אינו מוכרח על המצוה, רק עושהו מרצון לב ונדבה. וזהו שאמר: 'אם אתם מביאים אותה לרצון – מעלה אני עליכם כאילו נדבה הבאתם אותה. ואם אין אתם מביאים אותה לרצון – מעלה אני עליכם כאילו לא הבאתם אותה אלא לצורך עצמכם. וכן הוא אומר: 'ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה' (ויקרא כג, יד)', רצונו לומר ומצד זה יש הכרח. ולימדה תורה שלא יפעל הכרח זה בכוונתו במצוה זו לפנות לבו לפניו זה, רק יעשה מנחת המצוה בחפץ לבו". על פי זה יש לומר שהתורה כתבה את מנחת העומר יחד עם מנחות הנדבה כדי שנקריבנה כאילו היא מנחת נדבה¹¹.

יש להוסיף שמנחת העומר דומה בכל שאר דיניה למנחות הנדבה, שכן גם

11 עיין עוד ב"קרבן אהרן" על הספרא כאן, וב"אזנים לתורה" כאן, וב"שירת דוד" כאן, וב"דרש משה" (לגר"מ פיינשטיין) כאן ובסוף פרשת יתרו, וב"גור אריה" בסוף פרשת יתרו (כ, כב), וב"משך חכמה" לקמן (ג, א; ד, לא) שכתבו דברים דומים. ועיין גם בראב"ע, ברמב"ן, בנצי"ב וב"טעמא דקרא" כאן, שכתבו הסברים אחרים.

בה יש שמן ולבונה, והיא נקמצת ושייריה נאכלים, כמנחות נדבה, ושלא כשאר מנחות הציבור, שתי הלחם ולחם הפנים, שאינן קרבות למזבח, וכן בניגוד למנחת נסכים שאינה נקמצת אלא כולה למזבח, וכן בניגוד למנחות החובה של יחיד, שיש מהן שאינן בהן שמן ולבונה, כמנחת חוטא ומנחת סוטה, ויש מהן שאינן נקמצות אלא כולן למזבח, כמנחת חינוך ומנחת חביתין ומנחת נסכים¹², ובזה גם כן יתכן שהתורה באה לבטא שמנחת העומר היא כעין מנחת נדבה.

ד. שלמים

1. הדינים העיקריים של השלמים

א. ממה מביאים שלמים?

מפורש בפסוקים ששלמים באים מן הבקר ומן הצאן, מן הזכר ומן הנקבה (פרק ג פסוקים א, ו, ז, יב), אך אין הם באים מן העוף.

ב. מקום השחיטה

בכל מקום בעזרה (זבחים פ"ה מ"ז).

ג. מתן הדם

שתי מתנות שהן ארבע, שנאמר "סביב" (פרק ג פסוקים ב, ח, יג).

ד. מה קרב על המזבח?

האימורים, ובמין הכבשים גם האליה (פרק ג פסוקים ג-ה, ט-יא, יד-טז).

ה. מה נאכל ולמי, איפה ומתי?

החזה והשוק נאכלים לכהנים, והשאר נאכל לזרים, וזה וזה נאכלים בכל העיר, לשני ימים ולילה אחד (ז, טז-לד ורש"י וי, יד ורש"י).

[אבל שלמים הבאים עם לחם – תודה, איל נזיר ואיל המלואים – נאכלים רק ליום ולילה עד חצות (ז, טו ורש"י שם), וכן שלמי עצרת, שגם הם באים עם לחם, ובהם יש סיבה נוספת – שהם קרבן ציבור וקדשי קדשים, וכל קדשי קדשים הנאכלים, נאכלים רק ליום ולילה עד חצות. כמו כן יש בהם דינים נוספים הנובעים מהיותם קדשי קדשים בשונה משלמים רגילים – ששחיטתם בצפון ונאכלים רק לזכרי כהונה ורק בעזרה].

ו. האם יש סמיכה?

יש סמיכה (ג, ב; ג, ח; ג, יב).

2. על מה מביאים שלמים?

כאמור, כל החלק הראשון של הפרשה עוסק בקרבנות נדבה, כך שאין כלל חובה להביא את קרבנות השלמים הנזכרים בפרק ג [יש שלמים אחרים שחובה

12 עיין "עיונים חדשים בספר ויקרא" לפרופסור נחמה ליבוביץ עמוד 41 בתחילתו.

להביאן כמו שלמי חגיגה ושמחה ברגלים וכן שלמי נזיר, וכן שלמי עצרת של הציבור ועוד. עיין רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פ"ט הלכות ג-ה ועוד], ובשלמים אף לא אמרה התורה כשם שאמרה בעולה "ונרצה לו לכפר עליו", הרי שמי שמביא שלמים לא נאמר עליו שהוא מתכפר.

רש"י כתב (ג, א): "שלמים – שמטילים שלום בעולם. דבר אחר: שלמים – שיש בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים"¹³. מהעובדה שרש"י כתב שעולה מכפרת על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה (א, ד), וחטאת מכפרת על דבר שזדונו לאו וכרת (ד, א), ובשלמים לא כתב רש"י על מה הם מכפרים משמע שרש"י סובר ששלמים אינם מכפרים, וכן כתב גם הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות (פ"ג הט"ו). אבל יש שכתבו ששלמים מכפרים ועיין על כך במאמרי "כפרה בקרבנות הנדבה?"¹⁴ בפ"ג¹⁵.

13 יש לציין ששלמי עצרת, שהם קדשי קדשים, נאכלים רק לכהנים, ושם לא מתאים הסבר זה של רש"י. כמו כן יש להדגיש שבכור ומעשר ופסח, על אף היותם קדשים קלים, בדומה לשלמים [רגילים (בניגוד לשלמי עצרת, שהם, כאמור, קדשי קדשים)], אינם סוג של שלמים, בגלל שאין להם את הדינים המיוחדים של שלמים הכתובים בפרקנו סעיף 1 תת סעיף ג, ה, ו ועיין לעיל בהערה 1.

14 הנ"ל בהערה 8.

15 א. יש לשים לב שהלשון לגבי הסמיכה בשלמים השתנתה לעומת עולה וחטאת: בעולה נאמר: "וסמך ידו על ראש העלה" (א, ד), וכן נאמר אחר כך בחטאת: "וסמך את ידו על ראש החטאת" (ד, כט; ד, לג), ואילו בשלמים לא נאמר: "וסמך ידו על ראש זבח השלמים", אלא: "וסמך [את] ידו על ראש קרבנו" (ג, ב; ג, ח). מדוע?

[ועיין רש"י א, ד שכתב: "וסמך ידו על ראש העולה – להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן. העלה – פרט לעולת העוף", ועיין במפרשי רש"י שמקורו מהיתור "העולה" (ועיין גם רש"י שם פסוק ו), אך רש"י לא התייחס לשינוי בשלמים].

כתב על כך ה"אזנים לתורה" (א, ד): "נראה להסביר על פי האמור ביומא (לו ע"א): 'ומתודה על חטאת עוון חטאת, ועל עולה על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה'. הרי שיש וידוי מיוחד לחטאת, וידוי מיוחד לעולה. ולפיכך הדגישה התורה: 'וסמך ידו – בידוי – על ראש העלה', היינו שיאמר אז הוידוי השייך לעולה. ובחטאת: 'וסמך ידו על ראש החטאת', היינו שיאמר אז הוידוי השייך לחטאת. אבל בשלמים, שאינם באים על חטא, אין וידוי בשעת הסמיכה, ולפיכך נאמר בהם: 'על ראש קרבנו' סתם. והרמב"ם כתב (בפ"ג מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ט"ו): 'יראה לי שאינו מתודה על השלמים, אבל אומר דברי שבח'. והוסיף ה'כסף משנה': 'ופשוט הוא', אבל לא מצא מקור לדברי הרמב"ם, ולפי מה שכתבנו יש דיוק בספר התורה על זה".

[ועיין גם בפירושו לפסוקים שנאמרו בשלמים (ג, ב) ובחטאת (ד, ד; ד, כד). ועיין בבעל הטורים (ג, ב) לגבי המלה "את", ועיין ב"פרדס יוסף" ובביאור המהדיר ל"בעל הטורים השלם" שם הערה 33 שהעירו על דבריו].

ב. בשלמי בקר ובשלמי כבש נאמר: "וסמך [את] ידו על ראש קרבנו" (ג, ב; ג, ח). לעומת זאת בשלמי עז נאמר: "וסמך את ידו על ראשו". מדוע?

כתב על כך ה"אזנים לתורה" (ד, יג): "נראה להסביר על פי האמור בשבת (עז ע"א) שעיזי מסגן

3. מדוע הופרדו הכשב והעז בשלמים שלא כמו בעולה?

בעולה נאמרה פרשה אחת בלבד על עולת צאן, ובה נאמר: "ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים או מן העזים לעלה" (א, י), ואילו בשלמים נאמרו שתי פרשיות בצאן: האחת בכבש (ג, ז-יא), והשנייה בעז (ג, יב-יז). מדוע? כתב רש"י (ג, ז): "לפי שיש באימורי הכשב מה שאין באימורי העז, שכשב אלייתו קריבה, לכך נחלקו לשתי פרשיות"¹⁶.

4. מדוע שלמים באים גם מזכרים וגם מנקבות?

כתב הספורנו ב"כוונות התורה" (שם): "ייחד לעולה שהיא כולה לגבוה הזכר מכל מין, ולשלמים שהם קדשים קלים אם זכר אם נקבה". כעין זה כתב גם הרלב"ג (ג, א): "לא הקפידה התורה בו שיהיה זכר כמו שהקפידה בעולה, לפי שהעולה כולה לשם יתעלה"¹⁷.

ברישא (מהלכות בראש העדר), וכבר הבאנו דברי הרמב"ם (פ"ג ממעשה הקרבנות הט"ו) שאינו מתודה על השלמים, אלא אומר דברי שבח, היינו בשעת הסמיכה, ובודאי אומר מעין המאורע, על הנס או הטובה, שעשה עמו ד', והיינו שנאמר בשלמי בקר וכשב: 'וסמך את ידו על ראש קרבנו', היינו שיפרט על איזה דבר הוא מביא את קרבנו. והעולה לגדולה טוב לו להביא קרבן מן העזים, המסמלות את ההליכה בראש, וזה מרומז בהאמור: 'וסמך את ידו על ראשו', שיאמר דברי שבח 'על ראשו' שנעשה ראש".

16 בכל קרבנות הנדבה שנזכרו עד כאן נאמר: "אשה ריח ניחח לד": בעולת בקר (א, ט), בעולת צאן (א, יג), בעולת עוף (א, יז), במנחות (ב, ט), ובשלמי בקר (ג, ה). גם בשלמי עז הכתובים בסוף פרשת נדבה כתוב לשון דומה: "אשה לריח ניחח כל חלב לד" (ג, טז). לעומת זאת בשלמי כבש לא נאמר "ריח ניחח", אלא רק: "לחם אשה לד" (ג, יא)! מדוע? כתב על כך ה"משך חכמה" (ג, א) ש"ריח ניחח" נאמר רק במקום שיש רצון גמור להקריב את הקרבן. בשלמי פר ועז המקריב אינו מפסיד, שכן חלב ודם אסורים לזרים גם בחולין, וכנגד החזה ושוק הניתנים לכהנים בשלמים היה צריך לתת גם מהחולין זרוע לחיים וקבה, כך שהמקריב אותם לא הפסיד, ולכן מן הסתם הקריבם בלב שלם. אבל בכבש, שבחולין יכול לאכול את האליה, ובשלמים אינו יכול לאוכלה, שכן היא עולה לגבוה, יתכן והמקריב לא הקריב בלב שלם, שכן במדבר נאסר להם בשר חולין וחייב היה להקדיש את הבהמה לשלמים אם רצה לאוכלה, ולכן לא נאמר בשלמי כבש "ריח ניחח". הסבר זה דומה לנאמר לעיל בפ"ג סעיף 3 שצריך להביא את העומר בלב שלם לשם המצוה, ולא רק כדי להתיר את החדש. ואכן ה"משך חכמה" (שם) דייק שלכן גם לא נאמר במנחת העומר "ריח ניחח", בניגוד לשאר המנחות (ב, ט), מאותה סיבה – שמא לא הביאו את העומר בלב שלם לשם מצוה, אלא רק כדי להתיר את החדש.

[עייין עוד ב"משך חכמה" (ד, לא) שהסביר באופן אחר את אי הזכרת "ריח ניחח" במנחת העמר – מפני שהיא באה משעורים, שהם אינם מאכל אדם. עייין בהסבר נוסף של ה"משך חכמה" (ד, לא) לגבי אי הזכרת "ריח ניחח" בשלמי כבש, (ומובא בהערה בסוף מאמרי "פרשת קרבן חטאת").]

17 ועייין עוד ברמב"ן ג, א ובחיבורו "תרי"ג מצוות" (עמוד תקלב).

ה. חטאת

1. הדינים העיקריים של החטאת

א. ממה מביאים חטאת?

מפורש בפסוקים שאם הכהן המשיח חטא, או כל עדת ישראל חטאו, הרי הם מביאים פר, זכר (ד, ג; ד, יג-יד). לעומתם הנשיא שחטא מביא שעיר עזים, זכר (ד, כב-כג), ואילו יחיד רגיל שחטא מביא שעירה או כבשה, נקבה (ד, כז-לב).

ב. מקום השחיטה

בצפון (ד, כד; ד, כט; ד, לג ועיין זבחים פ"ה מ"א ומ"ג)¹⁸.

ג. מתן הדם

שתי החטאות הראשונות (פר העלם דבר של ציבור ופר כהן משיח) הן חטאות פנימיות, דהיינו שדמן ניתן בתוך אהל מועד, ולא כמו שאר הקרבנות שדמן ניתן (או נזרק או נשפך) על מזבח העולה. נתינת הדם בחטאות אלו כוללת: שבע הזאות באצבעו כנגד הפרוכת, ארבע מתנות באצבעו על ארבע קרנות מזבח הזהב, שפיכת שיריים על היסוד המערבי של המזבח החיצון (ד, ו-ז; ד, יז-יח).

שלוש החטאות האחרות (שעיר נשיא, שעירת יחיד וכבשת יחיד) הן חטאות חיצוניות: ארבע מתנות באצבעו על ארבע קרנות המזבח החיצון, שפיכת שיריים על היסוד הדרומי של המזבח החיצון (ד, כה; ד, ל; ד, לד).

ד. מה קרב על המזבח?

האימורים, ובכבשה גם האליה (פרק ד פסוקים ח-י, יט, כו, לא, לה).

ה. מה נאכל ולמי, איפה ומתי?

בחטאות פנימיות: השאר נשרף מחוץ למחנה (ד, יא-יב; ד, כא).
בחטאות חיצוניות: השאר נאכל לכהנים בעזרה ליום ולילה [ומדרבנן עד חצות] (ו, יט; רש"י ז, טו).

ו. האם יש סמיכה?

יש סמיכה בכל החטאות שבפרקנו (ד, ד; ד, טו; ד, כד; ד, כט; ד, לג), ואף על פי שבדרך כלל אין סמיכה בקרבנות הציבור, בפר העלם דבר של ציבור יש סמיכה (מנחות פ"ט מ"ז, דף צב ע"א).

18 בחטאת בקר לא נאמר שהיא נשחטת בצפון, ועיין על כך במאמרי "פרשת קרבן עולה" (הנ"ל בהערה 6) פ"ד.

2. על מה מביאים חטאת?

בפסוקים נאמר: "נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ד' אשר לא תעשינה, ועשה מאחת מהנה". באופן פשוט נראה שעל כל חטא צריך להביא קרבן חטאת, אבל חז"ל למדו שאין קרבן חטאת בא אלא על דבר שזדונו כרת ויש בו לאו (רש"י ד, ב מ"תורת כהנים" שם).

עוד יש להדגיש שיש הבדל בין חיוב הכהן המשיח וכל ישראל לבין חיוב הנשיא והיחיד, שהכהן משיח וכל ישראל חייבים רק בהעלם דבר עם שגגת מעשה, דהיינו שהכהן המשיח טעה להורות באחת מכל הכריתות שבתורה שהיא מותרת ומתוך כך חטא, או הסנהדרין הגדולה טעו להורות באחת מכל הכריתות שבתורה שהיא מותרת ומתוך כך חטאו רוב ישראל, ואילו הנשיא והיחיד חייבים להביא חטאת כששגגו במציאות, לדוגמא כשהיה אחד מהם סבור על חלב שהוא שומן ואכלו (רש"י ד, ג ויג מ"תורת כהנים" שם).

עוד יש להדגיש שחיוב הכהן המשיח אינו מתייחס לכל כהן גדול, אלא דווקא לכהן משיח, כלומר כהן גדול שגם נמשח בשמן המשחה, ולא בכהן גדול שרק התרבה בשמונה בגדים אך לא נמשח בשמן המשחה. דהיינו שבכל הכהנים הגדולים בסוף ימי בית ראשון, מזמן שגנז יאשיהו את שמן המשחה ואת ארון הברית, וכן כל הכהנים בזמן בית המקדש השני, לא נהג דין פר כהן משיח, בגלל שלא נמשחו בשמן המשחה (הוריות פ"ג מ"ד, דף יא ע"ב).

3. שאלות נוספות בענין החטאות

יש לשאול: מדוע הקדימה התורה את פר כהן משיח לפר העלם דבר של ציבור? והרי היה מתאים יותר לכאורה שהתורה תפתח בפר העלם דבר של ציבור, ואחריו יהיה פר כהן משיח [שדומה בכל דיניו לפר העלם דבר של ציבור], שהוא יחיד חשוב, ואחריו שעיר נשיא, שהוא גם כן יחיד חשוב, [אך קרבנו שעיר ולא פר, והחטאת היא חיצונית], ואחריו חטאת יחיד [שהיא שעירה או כבשה וגם כן חיצונית]! עיין על כך במאמרי "פרשת קרבן חטאת"¹⁹ ח"ב פ"א.

כמו כן יש לשאול: מדוע קרבן הכהן המשיח והציבור הוא פר פנימי שנשרף, ואילו קרבן הנשיא הוא שעיר חיצון שנאכל, וקרבן היחיד הוא שעירה או כשבה חיצונים שנאכלים? עיין שם בח"ג פרקים א-ב-ג.

כמו כן יש לשאול: מדוע בחטאת יחיד הוקדמה השעירה לכבשה, שלא כמו בעולה ובשלמים? עיין שם בח"ג פ"ה.

19 הנ"ל בסוף הערה 3.

ו. קרבן עולה ויורד

בפרקים הקודמים הוקדם הסעיף העוסק בדינים העיקריים של הקרבן לסעיף הדן על מה מביאים את הקרבן, וזאת מפני שהתורה כתבה במפורש את רוב הדינים העיקריים של הקרבנות שנזכרו בפרקים הקודמים, והיא לא כתבה במפורש על מה מביאים את הקרבן. לעומת זאת בפרק זה כותבת התורה תחילה על מה מביאים את הקרבן, ורק אחר כך את דיני הקרבן, ולכן יוקדם הסעיף העוסק בשאלה על מה מביאים את הקרבן לסעיף העוסק בדיני הקרבן.

ו. על מה מביאים קרבן עולה ויורד?

נאמר בפסוקים: א. "ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה, והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עוונו". פירש רש"י: "ושמעה קול אלה – בדבר שהוא עד בו, שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו עדות שיעיד לו".

הוסיף הרמב"ן: "והוא עד או ראה או ידע – אינם שלשה ענינים, כי אין עד בלא ראייה ובלא ידיעה, אבל יאמר אם שמע קול אלה, שנשאו עליו להאלותו בדבר שהוא עד, בין בראייה בין בידיעה, אם לא יגיד יש עליו עון. והנה לא יתחייב בקרבן הזה אלא אם כן יודע עדות שיזכה ממנו המשביע בדינו. ולכך פירשו רבותינו (שבועות לג ע"ב) כי יש עדות שתועיל בראייה בלא ידיעה, ויש שתועיל בידיעה בלא ראייה. כיצד? 'מנה מניתי לך בפני פלוני ופלונני', וטוען: 'לא היו דברים מעולם', 'בואו ויעידו', זו היא ראייה בלא ידיעה. 'מנה הודית לי בפני פלוני ופלונני', 'בואו ויעידו', זו היא ידיעה בלא ראייה. ועל דרך הפשט אין צריך לראייה בלא ידיעה, אבל 'או ראה' שהוא ראה ההלואה או המקח לגמרי, 'או ידע' ששמע אותם מודים במעשה ההוא בפני עדים ולא ראה המעשה. ולא אמר כאן 'ונעלם ממנו', כי הוא חייב במזיד, או בשגגת השבועה עם זדון העדות. אבל אם היה שכוח בעדות בשעת שבועה אין עליו כלום".

ב-ג. "או נפש אשר תגע בכל דבר טמא, או בנבלת חיה טמאה, או בנבלת בהמה טמאה, או בנבלת שרץ טמא, ונעלם ממנו והוא טמא ואשם. או כי יגע בטמאת אדם לכל טמאתו אשר יטמא בה, ונעלם ממנו והוא טמא ואשם". פירש רש"י: "או נפש אשר תגע וגו' – ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים, או יכנס למקדש, שהוא דבר שזדונו כרת, במסכת שבועות (יד, ע"ב) נדרש כן. ונעלם ממנו – הטומאה. ואשם – באכילת קודש או בביאת מקדש".

ד. "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב, לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונעלם ממנו, והוא ידע ואשם לאחת מאלה" (ה, א-ד). פירש רש"י: "בשפתים – ולא בלב. להרע – לעצמו. או להיטיב – לעצמו, כגון אוכל ולא אוכל, אישן ולא אישן (שבועות כו ע"א). לכל אשר יבטא – לרבות לשעבר. ונעלם ממנו – ועבר על שבועתו. כל אלה בקרבן עולה ויורד כמפורש כאן, אבל

שבועה שיש בה כפירת ממון אינה בקרבן זו, אלא באשם".
על השאלה מדוע דווקא בחטאים הללו הקלה התורה להביא קרבן עולה ויורד
עיין במאמרי "פרשת קרבן עולה ויורד"²⁰ ח"ב פ"א.

2. קרבן עולה ויורד הוא חטאת!

התורה אומרת בקרבן עולה ויורד: "והביא את אשמו לד' על חטאתו אשר
חטא" (ה, ו) וניתן היה לכאורה להבין שהקרבן הוא קרבן אשם, אבל התורה
ממשיכה ואומרת: "נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת" (שם).
כן אומרת התורה גם לגבי עני: "ואם לא תגיע ידו די שה, והביא את אשמו
אשר חטא שתי תרים או שני בני יונה לד', אחד לחטאת ואחד לעלה. והביא
אתם אל הכהן והקריב את אשר לחטאת ראשונה... והזה מדם החטאת על קיר
המזבח, והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח חטאת הוא" (ה, ז-ט).
כן אומרת התורה גם לגבי דל: "ואם לא תשיג ידו לשתי תרים או לשני בני
יונה, והביא את קרבנו אשר חטא עשירת האפה סלת לחטאת, לא ישים עליה
שמן ולא יתן עליה לבונה כי חטאת היא. והביאה אל הכהן וקמץ הכהן ממנה...
חטאת היא" (ה, יא-יב). מפורש אפוא שהקרבן אינו סוג של אשם, אלא של
חטאת!

וכן אמרו בגמרא בזבחים מח ע"א: "חטאת דטומאת מקדש וקדשיו דעולה
ויורד הוא".

וכן כתב הרמב"ן בסמוך (ה, טו): "... 'והביא את אשמו לד', האמור למעלה
(בפסוק ו) בקרבן עולה ויורד, טעמו: והביא את קרבנו לד', כי הקרבן ההוא
חטאת הוא, כמו שאמר (שם): 'כשבה או שעירת עזים לחטאת'".
וכן כתב רבנו בחיי (ה, ו): "פרשה זו קראוה רבותינו ז"ל 'קרבן עולה ויורד',
ופירוש 'אשמו' – קרבנו, ולא היה אשם, כי אם חטאת, כמו שאמר: 'כשבה או
שעירת עזים לחטאת'".

וכן כתב הרמב"ם בהלכות שגגות פ"א ה"ד: "קרבן עולה ויורד הוא קרבן
שאינו קבוע, אלא אם היה עשיר מביא חטאת בהמה, ואם היה עני מביא עוף
או עשירית האיפה, כמו שיתבאר".

וכן כתב רש"י במסכת הוריות (ח ע"ב ד"ה "אין ב"ד" וד"ה "אף"): "חטאת
עולה ויורד".

וכן כתב המלבי"ם (ה, ו): "מה שקראו בשם אשם הוא שלא כדת, דהא
חטאת הוא, וכן קראו בכל הפרשה בשם חטאת"²¹.

20 "שמעתיך" 164 ניסן-סיון תשס"ו.

21 א. עיין גם ברש"י שבועות יג ע"א: "שאיין מכפרין על המזיד כשווג – רוב חטאות ואשמות
אין מכפרין על המזיד כשווג, אלא אשם שפחה חרופה ואשם נזיר טמא ואשם שבועת

הפקדון וחטאת דשבועת העדות". והרי על שבועת העדות מביאים קרבן עולה ויורד! עיין גם בשבועות לד ע"ב וברש"י ד"ה "שכן מעילה, בכל, נהנה, בקבוע, חומש, ואשם" שעל שבועת העדות אין מביאים חומש ואשם, אלא חטאת עולה ויורד. עיין גם בפירוש המשניות לרמב"ם כרתות פ"א מ"ב: "הנכנס למקדש או אוכל קדשים כשהוא טמא ואף על פי שהוא בכרת וחייב על שגגתו חטאת, אלא שאינה חטאת קבועה, אלא פירש בה הכתוב: 'ואם דל הוא' וכו'".

עיין גם במאירי יבמות לד ע"א: "וחייב חטאת שלישית והוא עולה ויורד". ובמאירי מכות יג ע"ב: "וכבר ביארנו בהוריות שחמש וארבעים עבירות הם שמביאין על שגגתן חטאת, על מ"ג מהם חטאת קבועה ועל שתים מהם עולה ויורד".

כן יש להוכיח שקרבן זה הוא חטאת ולא אשם גם מהמשנה בזבחים פ"ה מ"ה: "אלו הן אשמות: אשם גזלות, אשם מעילות, אשם שפחה חרופה, אשם נזיר, אשם מצורע, אשם תלוי". ולא הזכירו שם "אשם עולה ויורד".

כן יש להוכיח גם מהרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות פ"א הלכות ט"י שכתב: "החטאת באה מחמשת המינים האלו [בקר, כבשים, עזים, תורים, בני יונה (שם ה"א)], מן הזכרים ומן הנקבות, מן הגדולים ומן הקטנים. האשם אינו בא אלא מזכרי כבשים בלבד". והרי בקרבן עולה ויורד הוא מביא "נקבה מן הצאן, כשבה או שעירת עזים" (ה, ו).

כן יש להוכיח גם מרש"י בפירושו לתורה, שכן כתב בפרשת צו (ז, ג): "את האליה – לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש, ואיל וכבש נתרבו באליה". והרי קרבן עולה ויורד אינו בא כלל איל, אך לעומת זאת הוא בא שעירה, ולא רק כשבה, ממילא מוכח שעולה ויורד אינו אשם.

[עיין גם בויקרא ה, יד שם נאמר: "וידבר ד' אל משה לאמר" ולאור מה שהוסבר הדבר מובן, שכאן היא הפתיחה לפרשת אשמות, אבל אם קרבן עולה ויורד היה אשם היה מתאים שפתיחה זו תופיע לפני קרבן עולה ויורד, ולא בינו לבין האשמות האחרים. אמנם יש לציין שגם לפני אשם גזילות מופיעה פתיחה חדשה ועיין על כך במאמרי "פרשת קרבן אשם" ("שמעתין" 159-160 טבת – ניסן תשס"ה) פ"ה (ופ"ו)].

ב. עיין באונקלוס שתרגם את המלה "אשמו" שבפסוק טו: "אשמיה", ואילו בפסוק ו תרגם את המלה אשמו: "חובתיה". אמנם יש הבדל בין הדפוסים השונים, ובחלק מהדפוסים מתורגם גם בפסוק ו: "אשמיה".

ועיין בספר "נפש הגר" (באור על תרגום אונקלוס לרב מרדכי הלוי לעווענשטיין, בילגורייא שנת עת"ר) שכתב: "'והביא את אשמו' – וייתי ית חובתיה". כתב הרב ר' נתן אדלר: צ"ע למה לא תרגם 'ית אשמיה', כדלקמן פסוק טו בקרבן מעילה. וגם בספר 'לחם ושמלה' התקשה בזה עיין שם. וביונתן בן עוזיאל תרגם: 'אשמה', וכן הוא בחומשי ר"ה. אבל הרמב"ן הוכיח כי קרבנו איננו אשם, רק חטאת, עיין שם, ומכוונים דברי התרגום אונקלוס. עכ"ל הרב ר' נתן אדלר. לא ידעתי מה הוקשה להם, הלא בפירוש אמר הכתוב: 'והביא את אשמו לד' על חטאתו אשר חטא נקבה מן הצאן וגו' לחטאת', ותרגם על זה 'לחטאתא', אבל שם הוא קרבן אשם, כמו שנאמר בפסוק: 'והביא את אשמו לד' איל תמים וגו' לאשם' ותרגם 'לאשמא'. ומה שתרגם כאן 'על אשמתו' 'על חובתיה' פירושו על החטא, כמו שנאמר: 'חטאתו אשר חטא' ותרגם גם 'על חובתיה די חב', ובין על חטאתו ובין על אשמו תרגם 'חובתיה', ומה מביא הרב ר' נתן אדלר על זה את הרמב"ן כי הוא הוכיח כי קרבנו איננו אשם רק חטאת, הלא בכתוב כתיב בפירוש 'לחטאת' - לקרבן חטאת. עוד נראה דקשה להתרגום מה דפתח באשם: 'והביא את אשמו', וסיים בחטאת: 'נקבה וגו' לחטאת', לכך תרגם 'והביא את אשמו'.

מדוע נכתב הפסוק בצורה זאת שממנה נראה שהקרבתו הוא אשם? עיין על כך במאמרי "פרשת קרבן עולה ויורד"²² ח"א פ"ב.

3. הדינים העיקריים של קרבן עולה ויורד

א. ממה מביאים קרבן עולה ויורד?

התורה אומרת שמי שיכול מביא "נקבה מן הצאן, כשבה או שעירת עזים" (ה, ו). "ואם לא תגיע ידו די שה – והביא את אשמו אשר חטא שתי תרים או שני בני יונה לד" (ה, ז).

"ואם לא תשיג ידו לשתי תרים או לשני בני יונה – והביא את קרבנו אשר חטא עשירת האפה סלת" (ה, יא).

ב. מקום השחיטה, המליקה והקמיצה

בבהמה: השחיטה בצפון כחטאת בהמה.

בעוף: בחטאת העוף המליקה בקרן דרומית מערבית של המזבח, למטה על הקרקע (זבחים פ"ו מ"ב).

בעולת העוף המליקה בקרן דרומית מזרחית של המזבח, על הסובב (זבחים פ"ו מ"ה).

כאשר העולה רבה שם, המליקה נעשית בעולת העוף בקרן דרומית מערבית של המזבח, למעלה, על הסובב (זבחים פ"ו מ"ב).

במנחה: הקמיצה בכל מקום בעזרה (רש"י ב, ב וזבחים פ"ו מ"א).

ג. מתן הדם

בבהמה: כמו בחטאת חיצונית רגילה.

בחטאת העוף: הזאה ומיצוי (ה, ט). בעולת העוף: מיצוי (ה, י; א, טו).

במנחה: אין כמובן מתן דם.

²² 'וייתי ית חובתיה קדם ד' כלומר החוב ממש, על חובתיה דהוא חב, נקבה לחטאת לקרבן חטאת. 'ושלמי את נשיך' (מלכים ב ד, ז) תרגם יונתן בן עוזיאל 'ושלמי למרי חובתיך' ובחנם להגיה 'ית אשמיה' כאן בתרגום.

ג. הארכנו בענין זה מפני שהטעות בו נפוצה, ורבים טועים לחשוב שקרבן עולה ויורד הוא אשם. [אפשר שאף הנוצרי שחילק את התנ"ך לפרקים (עיין בהקדמה לתנ"ך קורן) טעה בכך, ולכן לא חילק את פרק ה לשני פרקים: הראשון לקרבן עולה ויורד והשני לאשם. אך גם אם המחלק הנוצרי לא טעה בכך, והסיבה שבגללה הוא לא חילק את פרק ה לשני פרקים היא אחרת, מכל מקום העובדה שהפרק אינו מחולק לשניים, בניגוד לפרקים הקודמים שמחולקים בצורה הגיונית, מגדילה את הסיכויים לטעות בענין זה].

22 הנ"ל בהערה 20.

ד. מה קרב על המזבח?

בבהמה: האימורים, ובכבשה גם האליה, כחטאת חיצונית רגילה. בעוף: העולה כולה למזבח, כמו עולת העוף הנזכרת למעלה (א, טו-יז ולעיל פ"ב סעיף 1 תת סעיף ד). החטאת אינה קריבה כלל למזבח, אלא נאכלת כולה לכהנים (זבחים פ"ו מ"ד ורמב"ם מעשה הקרבנות פ"ז ה"ז). במנחה: הקומץ (ה, יב).

ה. מה נאכל ולמי, איפה ומתי?

בבהמה: השאר נאכל לכהנים בעזרה ליום ולילה [ומדרבנן עד חצות] (ו, יט; רש"י ז, טו). בעוף: עולת העוף אינה נאכלת כלל, אלא כולה למזבח. חטאת העוף נאכלת כולה לכהנים בעזרה ליום ולילה [ומדרבנן עד חצות] (זבחים פ"ו מ"ד ורמב"ם מעשה הקרבנות פ"ז ה"ז). במנחה: השאר נאכל לכהנים בעזרה ליום ולילה [ומדרבנן עד חצות] (רש"י ה, יג וזבחים פ"ו מ"א).

ו. האם יש סמיכה?

בבהמה יש סמיכה (מנחות פ"ט מ"ז, דף צב ע"א). בעוף ובמנחה אין סמיכה (רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פ"ג ה"ז ועיין שם בנושאי כלים).

4. מדוע בקרבן עולה ויורד כתובה הכשבה לפני השעירה?

בפרשת חטאת נכתבה הבאת השעירה לפני הבאת הכבשה, וכפי שהתבאר במאמר "פרשת קרבן חטאת"²³ ח"ג פ"ה, הדבר בא ללמדנו שיש עדיפות להביא שעירה לחטאת על פני כבשה. נשאלת השאלה: מדוע בקרבן עולה ויורד, שגם הוא חטאת, כתובה הכשבה לפני השעירה ומשמע שיש עדיפות להביא כשבה על פני שעירה? עיין על כך במאמרי "פרשת קרבן עולה ויורד" ח"ב פ"ג.

5. מדוע בקרבן עולה ויורד מביא העני גם עולה בנוסף לחטאת?

חוטא עשיר שחטא בחטאים האמורים צריך, כאמור, להביא בהמה לחטאת. לעומת זאת חוטא עני, שמביא עוף, צריך להביא שני עופות: אחד לחטאת ואחד לעולה. מדוע?

א. הסבר הראב"ע

כתב הראב"ע (ה, ז): "ואמר רב יצחק כי טעם 'אחד עולה' בעבור שלא תגיע

23 הנ"ל בסוף הערה 3.

ידו, אולי עלה על רוחו מחשבה". כלומר על פי שיטת הירושלמי ומדרשי האגדה, שכמוה נקט הראב"ע (שהוזכרו לעיל בפ"ב סעיף 2), שעולה באה על הרהור הלב, חייב העני להביא כאן גם עולה, שמא הרהר בליבו מדוע הוא עני. אלא שלפי זה יש לשאול: מדוע בדלי דלות לא מביאים גם כן עולה? ענה על כך ה"שירת דוד"²⁴ (ה, י): "ולטעם זה צריך לומר שבדלי דלות חסה התורה עליו להביא רק חטאת, ועניותו כיפרה לו, שכל מי שרואה דקדוקי עניות אינו רואה פני גיהנם (עירובין מא ע"ב)".

ב. הסבר נוסף של הראב"ע

עוד כתב הראב"ע (שם): "והקרוב אלי שהאחד כנגד האימורים, והשני חטאת כמשפט". כלומר מפני שבחטאת העוף הכל נאכל לכהנים ואין אימורים למזבח, כפי שנתבאר לעיל (בפרק זה, סעיף 3, תת סעיף ד-ה), לכן ציוותה התורה להביא עוף נוסף לעולה, כנגד אימורי הבהמה. פירוש זה הובא גם ברמב"ן (שם) בשם ראב"ע, וכתב עליו הרמב"ן: "ויפה פירש", וכן כתבו פירוש זה גם החזקוני, פירוש הטור הארוך, ה"פענח רזא" והאברבנאל²⁵. יש להדגיש שלפי פירוש זה לא קשה מדוע בדלי דלות אין מביאים גם עולה, מפני שבדלי דלות מביאים מנחה שהקומץ למזבח והשאר לכהנים, בדומה לחטאת בהמה, שהאימורים למזבח והשאר לכהנים²⁶.

ז. אשם

1. הדינים העיקריים של האשם

א. ממה מביאים אשם?

מפורש בפסוקים שבכל שלושת האשמות שבפרשתנו מביאים איל (ה, טו; ה, יח; ה, כה).

ב. מקום השחיטה

בצפון (ז, ב).

ג. מתן הדם

שתי מתנות שהן ארבע, שנאמר "סביב" (ז, ב).

24 לרב אהרן דוד גולדברג (ישיבת טלז, וויקליף אוהיו תשנ"א).

25 ועיין ב"שירת דוד" כאן שהביא מהקדמת הספר "מקור ברוך" את הסיפור בר' מאיר שמחה, בעל ה"אור שמח" וה"משך חכמה", שהסביר את הסוגיא בחולין (כב ע"א) על פי דברי הראב"ע הללו, והראו לו בחלום שכיוון אל האמת.

26 ועיין עוד ב"אזנים לתורה" כאן (ה, ז).

ד. מה קרב על המזבח?

האימורים והאליה (ז, ג-ה).

ה. מה נאכל ולמי, איפה ומתי?

השאר נאכל לכהנים בעזרה ליום ולילה [ומדרבנן עד חצות] (ז, ו ורש"י ז, טו).

ו. האם יש סמיכה?

בכל קרבנות הבהמה שמביא היחיד יש סמיכה, חוץ מן הבכור והמעשר והפסח (מנחות פ"ט מ"ז, דף צב ע"א).

2. על מה מביאים אשם?

א. נאמר בפרשה: "נפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי ד'" (ה, טו). פירש רש"י: "כי תמעול מעל – אין מעילה בכל מקום אלא שינוי. וכן הוא אומר (דה"א ה, כה): 'וימעלו באלקי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ'. וכן הוא אומר בסוטה (במדבר ה, יב): 'ומעלה בו מעל'. וחטאה בשגגה מקדשי ד' – שנהנה מן ההקדש. מקדשי ד' – המיוחדים לשם, יצאו קדשים קלים".

ב. עוד נאמר בפרשה: "ואם נפש כי תחטא, ועשתה אחת מכל מצות ד' אשר לא תעשינה, ולא ידע ואשם ונשא עונו" (ה, יז). פירש רש"י: "ולא ידע ואשם והביא – הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו, אם לאו. כגון חלב ושומן לפניו, וכסבור ששתיהן היתר, ואכל את האחת. אמרו לו: 'אחת של חלב היתה!' ולא ידע אם זו של חלב אכל. הרי זה מביא אשם תלוי ומגן עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא. ואם יודע לו לאחר זמן יביא חטאת".

ג. עוד נאמר בפרשה: "נפש כי תחטא ומעלה מעל בד', וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו. או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר, על אחת מכל אשר יעשה האדם לחטא בהנה" (ה, כא-כב). פירש רש"י: "בתשומת יד – ששם בידו ממון להתעסק או במלוה. או בגזל – שגזל מידו כלום. או עשק – הוא שכר שכיר. וכחש בה – שכפר על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטוא ולהשבע על שקר לכפירת ממון". יש להדגיש שקרבן אשם גזילות בא גם על המזיד (כרתות פ"ב מ"ב, דף ט ע"א).

על השאלה מדוע דווקא בחטאים הללו חייבה התורה להביא קרבן אשם עיין במאמרי "פרשת קרבן אשם"²⁷ פ"ג.

27 הנ"ל בהערה 21 סוף סעיף א. כמו כן עיין שם בפ"ד מדוע אשם מובא דווקא מאיל.

3. מדוע לא נתפרשו דיני האשם בפרשת ויקרא?

דיני האשם לא נתפרשו בפרשת ויקרא, אלא רק בפרשת צו (ז, א-ז), וכבר העיר רש"י שם (ז, ג): "ואת כל חלבו וגו' – עד כאן לא נתפרשו אימורין באשם, לכך הוצרך לפרשם כאן, אבל חטאת כבר נתפרשו בה בפרשת ויקרא". יש לציין שלא רק האימורים של האשם לא נתפרשו בפרשת ויקרא, אלא גם לא מתן הדם ולא מקום השחיטה שלו, שכל אלו כן התפרשו בשאר הקרבנות בפרשת ויקרא, ונשאלת השאלה: מדוע? עיין על כך במאמרי "פרשת קרבן אשם" פ"ח²⁸.

ח. הדינים המשותפים לכל הקרבנות או לחלקם

בין הדינים שנזכרו במאמר אין דין שנוהג בכל הקרבנות כולם, אבל יש דינים הנוהגים בחלק מהקרבנות:

א. מלבד עולה, שכולה עולה למזבח, בכל שאר קרבנות הבהמה, בין הקרבים בחוץ ובין הקרבים בפנים, יש אותה צורת הקטרה: האימורים [ובמין הכבש – שיש לו אליה – קרבה גם האליה]²⁹.

ב. בכל הקרבנות מן הבהמה שנזכרו בפרשה יש סמיכה, שכן בכל קרבנות היחיד מן הבהמה יש סמיכה, מלבד בכור ומעשר ופסח, והם לא נזכרו בפרשה, וכן יש סמיכה בפר העלם דבר של ציבור ובשעיר המשתלח³⁰.

ג. מתן הדם גם בעולת בהמה, גם בשלמים וגם באשם הוא שתי מתנות שהן ארבע, שנאמר: "סביב"³¹.

ד. בחטאת חיצונית, במנחת נדבה, במנחת חוטא, באשם, ובשלמי עצרת השאר נאכל לזכרי כהונה, בעזרה, ליום ולילה [ומדרבנן עד חצות], וכן הדין בחטאת העוף שנאכלת כולה³².

ה. גם עולה וגם חטאות פנימיות אינן נאכלות כלל³³.

ו. עולת בהמה ואשם באים רק מהזכרים³⁴.

ז. אין עוף קרב בשום קרבן מלבד עולה וחטאת. עולת העוף נקטרת כולה למזבח מלבד הזפק שנזרק למקום הדשן, ואילו חטאת העוף נאכלת כולה לכהנים.

28 הנ"ל בהערה הקודמת. ועיין שם בפרק ו (וגם בפרק ה) על היחס בין אשם מעילות לאשם גזילות.

29 פרק ג פסוקים ג-ד, ט-י, יד-טו; פרק ד פסוקים ח-י, יט-כ, כו, לא, לה; ז, ג-ד.

30 א, ד ורש"י שם; ג, ב; ג, ח; ג, יב; ד, ד; טו; ד, כד; ד, כט; ד, לג; טז, כא; מנחות פ"ט מ"ז דף צב ע"א.

31 א, ה ורש"י שם; א, יא; ג, ב; ג, ח; ג, יג; ז, ב.

32 רש"י ז, טו וזבחים פ"ו מ"א.

33 א, ח-ט; א, יב-יג; א, טו-יז; ד, יא-יב; ד, כא.

34 רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פ"א הלכות ח-י.

סיום

מאמר זה סקר את מבנה פרשת ויקרא וסיכם את הדינים העיקריים של הקרבנות ומקצת מטעמיהם. יהי רצון שלימוד זה יחשב לנו כאילו הקרבנו קרבנות, ובמהרה נזכה לבנין בית המקדש, ושם נעשה את כל קרבנות חובותינו, תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם.